

**MEHMET ALİ KIRMAN VE İLBAY DÖLEK
(EDT.), GÖÇ VE KÜLTÜR: DİSİPLİNLERARASI
BİR YAKLAŞIM, ANKARA: NOBEL AKADEMİK
YAYINCILIK, 2024.**

Değerlendiren: Yusuf DOĞRU

Bilim Uzmanı

Mustafa Kemal Üniversitesi Göç Araştırmaları Ana Bilim Dalı
ydogru@mku.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7369-5155>

Makale Türü / Article Types: Eser Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Received: 23 Nisan / 23 April 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 29 Mayıs / 29 May 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

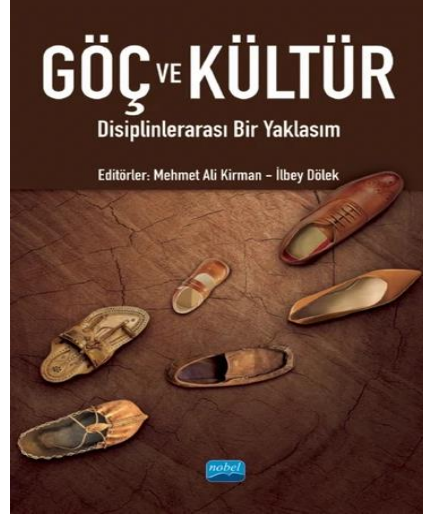
Atıf / Cite: Doğru, Y. (2024). Mehmet Ali Kirman ve İlbey Dölek (Edt.), Göç ve Kültür: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024. Ortadođu ve Göç, 14(1). ss. 181-190.

İntihal / Plagiarism: Bu makalenin intihal içermediği teyit edildi. / This article has been checked via a plagiarism detector.

Göç, insanlık tarihiyle aynı dönemlere dayanan bir olgu olarak düşünülebilir; ancak sadece mekânsal bir yer değişikliği olarak değil, birey ve toplum düzeyinde gelişen siyasal, ekonomik, sosyolojik ve kültürel yönleriyle de ele alınmalıdır. Toplumsal ve kültürel değişimi içeren göç, sadece bir yerden diğerine geçişi değil, bir toplumdaki başka bir topluma geçişi ifade eden bir nüfus hareketidir. Kültür kavramı da göç kavramıyla benzer bir kaderi paylaşır ve insanlık tarihiyle özdeş bir toplumsal olgudur. Göçler genellikle, mevcut durumun yetersiz olduğu düşüncesiyle daha iyi bir hayata ulaşma umuduyla gerçekleştirilir. Göçle birlikte, yerleşik olma durumu terk edilir ve ayrılma, terk etme gibi duygular günlük yaşamın merkezine yerleşir. Bu duygular, kültürün temel unsurlarını oluşturur. Göçün öznesi olan bireyler, farklı kimliklerle dünya genelinde kültürel desenlerin bir parçası olarak varlıklarını sürdürecektir.

Göç olgusu çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda göçü nedenleri ve sonuçlarıyla anlayabilmek için birden fazla disipline ihtiyaç duyulduğu açıktır. Göç araştırmaları sosyoloji, tarih, psikoloji, coğrafya, antropoloji ve daha birçok önemli alanı kapsayan disiplinlerarası bir çalışma alanını kapsamaktadır. Literatüre bakıldığında göç ve kültür ilişkisini tek boyutta ele alan çalışmalar bulunmakla birlikte göç ve kültür ilişkisini disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alması bakımından bu eser alanda özgün bir yer edinmektedir. Kitabın

editörleri tarafından yazılan “Göç ve Din: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım (2021)” ve “Göç ve Metodoloji: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım (2024)” isimli diğer kitaplarla birlikte bir üçlemenin ikinci kitabı olarak da literatüre sağladığı katkı açısından değerlidir.

Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN ve Doç. Dr. İlbey DÖLEK editörlüğünde hazırlanan “Göç ve Kültür: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım” isimli bu kitap Nobel Akademik Yayıncılık tarafından basılmıştır. 232 sayfadan oluşan kitap, takdim ve önsöz hariç on bir bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler beş farklı grupta toplanmıştır. Bunlar A) Göç Çalışmaları ve Akademik Kültür, B) Göç, Diaspora ve Kalkınma, C) Göç Kültür Felsefesi ve Hukuk D) Göç, Sanat ve Mimari Kültür, E) Göç ve Müzik Kültürü şeklinde sıralanmıştır. Kitabın takdim yazısı Başkent Üniversitesi Göç Araştırma Merkezi başkanı Prof. Dr. Aytül Kasapoğlu tarafından kaleme alınmıştır.

Kitabın kapak tasarımında kullanılan görsel incelendiğinde farklı yaş, cinsiyet ve kültürlere ait ayakkabıların yer aldığı görülmektedir. Bu görsel bir yandan da Macaristan’ın başkenti Budapeşte’de Tuna Nehri kıyısında yer alan “Tuna Ayakkabıları” anıtını çağrıştırmaktadır. Kapak görseli aracılığıyla farklı kültürlere ait ayakkabılar üzerinden göç ve kültür ilişkisine ve artan göç hareketlerine dikkat çekildiği düşünülmektedir.

Kitabın Göç Çalışmaları ve Akademik Kültür isimli ilk bölümünde Prof. Dr. Mehmet Ali Kirman, *Göç ve Akademik Kültüre Etkisi: Yeni Bir Disiplin Olarak Göç Araştırmaları* başlıklı çalışmasında öncelikle küreselleşme sürecinde göçün farklı sosyal ve kültürel boyutlarının öne çıktığını ifade etmiştir. Göçün sadece fiziki bir yer değişikliği gibi tanımlandığı

indirgemeci yaklaşımlar yerine farklı dinamikleri de içeren bütüncül bir yaklaşımla anlaşılabilir bir olgu olduğuna vurgu yapılırken bu bağlamda göç ve kültür arasındaki güçlü ilişkiye de dikkat çekilmiştir. Göçün yerelden küresele doğru genişleme süreci örneklerle ifade edilirken aynı zamanda Türk ve Dünya tarihini etkileyen büyük göç dalgaları kronolojik olarak ele alınmıştır (s. 3-9). Göç ile ilgili bilimsel çalışmaların sayısının hızla artması ile göç çalışmalarının evrilme sürecinin önce Chicago Okulu'nun oluşturduğu "Göç Sosyolojisi" alt dalı ve sonrasında "Göç Araştırmaları" adı altında yeni bir disiplinin ortaya çıkışı ve gelişimi ile açıklandığı görülmektedir. Son olarak yazar göçün akademik kültüre etkisinin sadece entelektüel boyutla sınırlı kalmadığını resmi düzeyde oluşturulan yeni yapılanmalar ile organizasyonel boyutta da etkili olduğunu aktarmıştır (s. 10-18). Bölümün Dr. Alim Koray Cengiz tarafından hazırlanan *Sosyal ve Kültürel Antropoloji ve Göç Çalışmaları* başlıklı ikinci çalışmasında ilk olarak göçün sosyal ve kültürel bağlamda antropolojinin çalışma alanındaki yeri ve göç ve antropoloji ilişkisine değinilmiştir. Çalışmada, ulus devletin göçe etki eden en büyük dinamiklerden biri olduğu vurgulanarak küreselleşme ve ulus devletin göçü ve göç çalışmalarını hızlandırdığı ifade edilmiştir (s. 23-37). Çalışmanın sonraki bölümünde göç ile ilişkili kuramların gelişiminin ve evrilmesinin disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanarak göç kuramları kronolojik olarak antropoloji disiplini çerçevesinde değerlendirilmiştir. Buradan hareketle göçün kent antropolojisinin oluşumundaki etkisi ele alınmıştır (s. 27-34). Son bölümde Türkiye'de cumhuriyet sonrası göç hareketleri bağlamında Türkiye'de göç ile ilgili çalışmalarda Antropoloji disiplininin daha çok yararlanılmasını sağlayacak girişimlerin artmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kitabın Göç, Diaspora ve Kalkınma adlı ikinci bölümünde Doç. Dr. Yücel Karadaş ve Nure Seylan'ın *Göç Sosyolojisi Bağlamında Kültür ve Kültürel Bellek* başlıklı çalışmasında, göç hareketlerinin küreselleşmesi, hızlanması ve farklılaşması gibi ortak eğilimlerin göç olgusunun sosyal bilimler için merkezi bir konu olarak algılanmaya başlamasına vesile olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada, göç sosyolojisinin ortaya çıkışı ve gelişim aşamalarına öncülük eden kuramcılara ve çeşitli araştırmalara yer verilirken göç araştırmalarının gelişimine sundukları kavramsal ve kuramsal katkılara dikkat çekilmiştir (s. 45-54). Kültür ve kültürel bellek kavramları ile ilgili farklı perspektiflerden yapılan çeşitli tanımlamalar detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Son olarak göçün, kültürün dinamik bir süreç haline gelmesinde önemli rol oynadığını ve kültürel öğelerin aktarılmasında kültürel belleğin işlevine vurgu yapılmıştır (s. 54-60). Bölümün Doç. Dr. İlbey Dölek tarafından kaleme alınan *Diaspora, Ulus Ötesi Göç ve Kültür* başlıklı ikinci çalışmasında ilk olarak diaspora kavramının tanımları aktarılırken bir yandan da bu kavramın tarihsel arka planına dikkat çekilmiştir. Diaspora kavramının uzun yıllardır tarihsel anlamda ana vatanları dışındaki Yahudiler için kullanıldığı ancak son yıllarda göç çalışmalarının artmasıyla birlikte kavramın kullanım alanlarının genişlediği ve farklı yönlerde esnediği vurgulanmıştır. Bu bağlamda son yıllarda diaspora kavramının ulus ötesi göçmenleri tanımlarken de kullanılmaya başlanmasına eleştiri getirilmiştir. Bölümde, diaspora kavramının kullanım alanlarına göre farklı tipolojileri anlatılarak çeşitli örneklerle okuyucuya aktarılmıştır (s. 63-71). Son kısımda ise Türkiye'de bu alanda çalışmalar ortaya koyan araştırma merkezlerine ve dergilere örnekler verilerek bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara katkı sağlanması hedeflenmiştir (s. 71-80). Dr. Atik Aslan tarafından hazırlanan *Göç ve Kalkınma* adlı üçüncü çalışmanın

ilk kısmında küreselleşme kavramının tanımlarına yer verirken küreselleşme sürecinin batılı ülkelerin ekonomik güçlenmesine katkı sunarak gelişmişlik sürecinde ülkeler arasındaki adaletsizliğe zemin hazırladığına dikkat çekmiştir. Buradan hareketle küreselleşmeyle birlikte artan uluslararası göçmenlerin işsizlik, yoksulluk ve gelir eşitsizliğiyle mücadele ettikleri vurgulanmıştır (s. 83-89). Amartya Sen tarafından öne sürülen “kapasite-yapabilirlik” yaklaşımı çerçevesinde gelişmiş ülkelerde yaşayan göçmenlerin ve özellikle kadınların siyasal, sosyal ve ekonomik yaşama katılımının önündeki engellerin yoksulluk kaynaklı olduğuna dikkat çekilmiştir. Göç ve kalkınma ekseninde zorunlu göç ve yoksulluk ilişkisinin birlikte artan veya azalan bir dinamik olduğu ifade edilmiştir (s. 90-96).

Göç, Kültür Felsefesi ve Hukuk adlı üçüncü bölümünde Dr. Yalçın Çetin, *Göç ve Kültür Felsefesi* adlı çalışmasının ilk kısmında kültür ve felsefe ilişkisinin önemine dikkat çekerken göçmenlerin deneyimledikleri kültürel değişimleri kültür felsefesi bağlamında kültürlenme ve kültürlenme kavramlarıyla temellendirerek incelemiştir (s. 102-107). Kültür ve göç ilişkisi çerçevesinde kültürel etkileşimin olumlu ve olumsuz sonuçlarına kültürel zenginlik ve kültürel sorun olarak göç alt başlıklarıyla vurgu yaparak farklı boyutlarıyla okuyucuya aktarmıştır. Son kısımda ise kültür felsefesinin bilgisel imkanları ile göç öncesi, esnası ve sonrası şeklinde bütünsel bir yaklaşım ile farklı bağlantılar kurularak göç, kültür ve felsefe ilişkisi değerlendirilmiştir (s.113-117). Dr. Mustafa Çakıcı tarafından *Göç ve Hukuk: Osmanlı'dan Günümüze* başlığıyla hazırlanmış olan bölümün ikinci çalışmasının ilk kısmında tarihsel anlamda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kuruluş aşamalarını, yapısını ve görevlerini okuyuculara aktarmıştır. Yazar, Osmanlı Devleti döneminde

yaşanan göç hareketleri ve hukuk ilişkisine değinirken Osmanlı'da kurulan ilk muhacir komisyonu, görevleri ve yaptığı çalışmalar hakkında bilgiler vermiştir (s. 122-135). Son kısımda Türkiye Cumhuriyeti döneminde yaşanan kitlesel göçler ve Yunanistan ile imzalanan mübadele sözleşmesi ve sonrasında yürürlüğe giren İskân Kanunu hakkında detaylı bilgiler aktarılmıştır. 2013 yılında yayımlanan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Türkiye'deki yabancıların uluslararası koruma kapsamı ve mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma gibi kavramlarla ilgili tanımlar aktararak Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumuna değinilmiştir.

Kitabın Göç, Sanat ve Mimari Kültür adlı dördüncü bölümünde Dr. Emre Kolay, *Göç ve Kültür Bağlamında Orta Çağ'dan Moderniteye Anadolu'da Sanatçı ve Mimar Hareketliliği* başlığını taşıyan çalışmasının ilk kısmında Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Anadolu'sunda kültürel anlamda oldukça heterojen bir toplumun varlığının Anadolu'daki sanat ve mimarlık alanındaki üretimi etkilediğini ifade etmiştir. Anadolu dışından göç eden sanatkâr ve mimarların imar faaliyetlerine sağladıkları katkılar mimari örneklerle okuyucuya aktarılmıştır. Osmanlı döneminde Anadolu'da sanatçı ve mimar hareketliliği erken ve klasik dönem Osmanlı eserleri çerçevesinde değerlendirilirken Anadolu'ya göç eden mimarlar ve Avrupa'dan davet edilen sanatçılar ve eserleri hakkında bilgiler sunulmuştur (s. 148-155). Son kısımda Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrası mimarlık faaliyetlerinin yürütülmesindeki köklü değişimler ile Avrupa kökenli mimarların da 19.yüzyıl mimarisini şekillendiren aktörler olarak dikkat çektiği vurgulanarak yabancı ve levanten mimarlar ve projelerinden örnekler sunulmuştur (s. 155-159). Bölümün ikinci çalışmasında Dr. Ebru Bingöl, *Göç, Kolonyalizm ve Kültürel İnşa: 1918-1938 Arası Antakya* adlı çalışmasında ilk

olarak Fransızların Dođu Akdeniz’de izledikleri kolonyalizm politikası ile nasıl kültürel bir inşa süreci yürüttüklerini aktarmıştır. Antakya’nın modern anlamda şehircilik ve kentleşme sürecinde Fransız döneminde gerçekleştirilen faaliyetler hakkında tarihsel veriler çerçevesinde bilgiler sunulmuştur (s. 166-179). Son kısımda Antakya’da Fransız kolonyalizminin yarattığı kentsel ve kültürel etkilerin günümüzde etkisini hala devam ettirdiği ve yerel kültür üzerine etkilerinin araştırılmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kitabın Göç ve Müzik Kültürü isimli beşinci ve son bölümünde Doç. Dr. Erhan Tekin, *Uygulamalı Etnomüzikoloji Bağlamında Göç ve Müzik Olgusu* başlıklı çalışmasında ilk olarak literatürde akademik ve teorik yaklaşımlarla göç ve müzik konusunu ele alan çalışmalar ve yayınlardan örnekler sunmuştur. Müziğin göç olgusunda kültürel bir ürün olmanın yanı sıra toplumsal ve sosyal uyum ve entegrasyon açısından önemli bir işlevi olan güçlü bir kimlik belirleyicisi olduğuna dikkat çekilmiştir (s. 191-200). Etnomüzikoloji alanının göç ve müzik çalışmalarında temel bilimsel çalışma alanı olduğuna ifade edilirken uygulamalı etnomüzikolojinin de göç çalışmalarında önemli pratikler sağladığına vurgu yapılmıştır. Dr. Orhun Burak Sözen ve İlker Erođlu tarafından hazırlanan *Almanya’da Türk İşçi Kültürü ve Türk Rap Grubu “CARTEL”* adlı ikinci çalışmanın ilk kısmında yüksek kültür ve popüler kültür kavramlarına ve bu kavramlarının özelliklerinin karşılaştırılmasına yer verilmiş olup John W. Berry’in kültürleşme modeli hakkında bilgi verilmiştir. Almanya’ya misafir işçi olarak giden Türklerin karşılaştıkları yabancı düşmanlığı ve ırkçı saldırılar nedeniyle kendi içlerine dönerek kültürlerini korumaya çalıştıkları ve bunun sonucunda bir tepki olarak ortaya çıkan Cartel isimli Alman-Türk rap grubunun büyük bir başarı sağladığına dikkat çekilmiştir (s. 211-

222). İkinci kuşak Türk Misafir işçilerin sosyokültürel sesi olan Cartel'in ve benzer rap gruplarının başarılı olmalarının misafir işçilerin kültürlere uyumlu göçmen kimliği geliştirdiklerinin göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Son kısımda ise Berry'in modelinden hareketle Cartel rap grubunun şarkı sözlerinde zaman zaman olumsuz davranışlara örnek olabilecek etkenler olduğu ancak kültürel kimliğin devamlılığı ile Alman toplumuna entegre olma bağlamında Türk göçmenlere olumlu bir katkı sağladığı aktarılmıştır.

Yerli göç literatüründe göç ve kültür ilişkisini interdisipliner bakış açısıyla ele alan çalışmalar sınırlıdır. Farklı ana bilim dallarında çalışmalar yürüten akademisyenlerin kaleme aldığı çalışmalardan oluşan bu eser bu alandaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlayabilecek niteliğe sahiptir. Önümüzdeki yıllarda göç ve kültür alanında yapılacak yeni çalışmalara ışık tutarak yol gösterici olması bakımından önemli bir eserdir. Çok bölümlü bir kitap olarak benzer çalışmaların gruplandırılarak kategorize edilmesi okuyuculara kolaylık sağlamaktadır. Kitapta yer alan bölümlerin son kısmında ileri okuma önerileri paylaşılmasının okuyucular için faydalı olduğu düşünülmektedir.

Genel olarak kitapta göç ve kültür ilişkisi bağlamında din, sanat, hukuk, müzik gibi farklı disiplinlere ait çalışmaların yer aldığı ancak edebiyat, sinema ve gastronomi gibi kitaba zenginlik katabilecek göç-kültür ilişkisini yansıtan çalışmaların olmaması dikkat çekmektedir. Kitapta, Türkiye'de sayısı milyonları bulan ve kültürel olarak göz ardı edilemeyecek etkiler yaratan Suriyeli göçmenler ile ilgili atıflara yer verilmiş olsa da doğrudan Suriyeli göçmenler bağlamında göç ve kültür

konulu çalışmaların yer almaması bir eksiklik olarak görölmektedir.

Kaynakça

Kirman, M. A. ve Dölek, İ. (Edt.). (2020). *Göç ve Din: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. Ankara: Astana Yayınları.

Kirman, M. A. ve Dölek, İ. (Edt.). (2023). *Göç ve Metodoloji: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kirman, M. A. ve Dölek, İ. (Edt.). (2024). *Göç ve Kültür: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.